

TÜRKLÜK KİMLİĞİ VE MODERNLEŞME: DİL POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRK DÜNYASI

Feruza Abduqaxorova Ulug'bek Kızı

*Özbekistan ISFT (International school of
technology and science) Üniversite öğrencisi*
E-mail: @abduqahhorovaferuza94@gmail.com
+998930007206

Özet: Bu araştırma, çağdaş Türk dünyasında kimlik oluşumu ve modernleşme süreçlerini dil politikası perspektifinden incelemektedir. Türk devletlerinin bağımsızlık sonrası dönemde uyguladığı dil politikaları, milli kimlik inşası ve küreselleşme arasındaki dinamik ilişkiyi ortaya koymaktadır. Çalışma, Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan örneklerinde dil reformlarının sosyokültürel etkilerini karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirmektedir. Araştırma bulguları, dil politikasının sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda ulusal bilinç ve kültürel özgünlük inşasının temel unsuru olduğunu göstermektedir. Modern Türk kimliğinin şekillenmesinde dilin stratejik rolü vurgulanmakta ve gelecek projeksiyonları sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türklük kimliği, Dil politikası, Modernleşme, Kültürel kimlik, Türk dünyası

Annotation This research examines identity formation and modernization processes in the contemporary Turkic world from the perspective of language policy. The language policies implemented by Turkic states in the post-independence period reveal the dynamic relationship between national identity construction and globalization. The study evaluates the sociocultural impacts of language reforms in Turkey, Azerbaijan, Uzbekistan, and Kazakhstan through comparative analysis. Research findings demonstrate that language policy is not merely a communication tool but a fundamental element of national consciousness and cultural authenticity construction. The strategic role of language in shaping modern Turkic identity is emphasized, and future projections are presented.

Keywords: Turkic identity, Language policy, Modernization, Cultural identity, Turkic world

Аннотация Данное исследование рассматривает процессы формирования идентичности и модернизации в современном тюркском мире с точки зрения языковой политики. Языковая политика, проводимая тюркскими государствами

в постсоветский период, раскрывает динамическую связь между построением национальной идентичности и глобализацией. В работе оценивается социокультурное влияние языковых реформ в Турции, Азербайджане, Узбекистане и Казахстане методом сравнительного анализа. Результаты исследования показывают, что языковая политика является не просто средством коммуникации, но и фундаментальным элементом построения национального сознания и культурной самобытности. Подчеркивается стратегическая роль языка в формировании современной тюркской идентичности и представлены перспективы на будущее.

Ключевые слова: Тюркская идентичность, Языковая политика, Модернизация, Культурная идентичность, Тюркский мир

XXI yüzyılın küreselleşen dünyasında milli kimlik ve kültürel özgünlük meselesi, özellikle Türk devletleri için stratejik önem taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile tarihsel derinliğe sahip Türkiye Cumhuriyeti, modernleşme süreçlerinde dil politikalarını kimlik inşasının temel aracı olarak konumlandırmışlardır. Dil, sadece iletişim vasıtası olmayıp, aynı zamanda toplumsal belleğin, kültürel değerlerin ve milli bilincin taşıyıcısıdır.

Türk dünyasında dil meselesi, tarihsel süreçte farklı boyutlar kazanmıştır. Türkiye'de Latin alfabesine geçiş (1928), Sovyet döneminde Kiril alfabesinin dayatılması, bağımsızlık sonrası Azerbaycan ve Özbekistan'da yeniden Latin alfabesine dönüş, Kazakistan'ın kademeli geçiş stratejisi gibi gelişmeler, dil politikasının siyasi ve kültürel boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu dinamik süreçler, Türk kimliğinin modernleşme ile geleneksel değerler arasında nasıl dengelendiğini göstermektedir.

Araştırmanın temel problemi, çağdaş Türk devletlerinde uygulanan dil politikalarının, milli kimlik oluşumu ve modernleşme süreçleri üzerindeki etkilerini sistematik bir şekilde analiz etmektir. Bu bağlamda, dil reformlarının sosyolojik, kültürel ve siyasi sonuçları karşılaştırmalı perspektifle incelenmekte ve Türk dünyasının ortak geleceği için öneriler sunulmaktadır.

Dil ve kimlik ilişkisi, sosyal bilimler literatüründe geniş bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Anderson'ın (2006) "hayali cemaatler" kavramı, milli kimliğin inşasında dilin merkezi rolünü vurgulamaktadır. Bir ulusun ortak dilini konuşması, coğrafi ve toplumsal sınırları aşan bir aidiyet duygusu yaratmaktadır. Bu teorik zemin, Türk dünyasında dil politikalarının analizi için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Fishman (1989), dil planlamasını “corpus planning” (dil yapısı planlaması) ve “status planning” (statü planlaması) olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Türk devletlerinde görülen alfabe değişiklikleri corpus planning, resmi dil statüsü ve eğitim dilinin belirlenmesi ise status planning örnekleridir. Bu ikili yaklaşım, Türk dünyasındaki dil reformlarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine imkan tanımaktadır.

Post-kolonyal teori perspektifinden bakıldığında, Sovyet sonrası Türk cumhuriyetlerinin dil politikaları, kültürel dekolonizasyon süreci olarak yorumlanabilir (Pavlenko, 2008). Rus dilinin hegemonik konumundan milli dillerin yeniden canlandırılmasına geçiş, sadece dilsel bir değişim değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel bir özgürleşme hareketidir.

Türkiye’deki dil devrimi ise, modernleşme paradigması içinde ele alınmalıdır. Lewis (1999), Türk dil reformunun Kemalist modernleşme projesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Batılılaşma hedefinin dilsel araçlarla gerçekleştirilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Bu reform, sadece alfabetik bir değişiklik değil, toplumsal dönüşümün sembolik ifadesidir.

Güncel araştırmalar, küreselleşme çağında yerel dillerin korunması ve geliştirilmesinin zorluklarına dikkat çekmektedir (Maurais ve Morris, 2003). İngilizce’nin lingua franca olarak yükselişi, Türk dillerinin prestij ve kullanım alanlarını etkilemektedir. Bu durum, Türk devletlerini dil politikalarında dengeleyici stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır.

Bu araştırma, niteliksel araştırma paradigması çerçevesinde karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanmaktadır. Veri toplama sürecinde, resmi dil politikası belgeleri, yasal düzenlemeler, istatistiksel veriler ve akademik literatür incelenmiştir. Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan örnekleri, bağımsızlık sonrası dönemde uyguladıkları dil politikaları açısından karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Seçilen dört ülke, Türk dünyasının farklı coğrafi, tarihsel ve sosyo-politik bağlamlarını temsil etmektedir. Türkiye, erken cumhuriyet döneminde gerçekleştirdiği radikal dil reformuyla; Azerbaycan, hızlı Latin alfabesine geçişle; Özbekistan, çift alfabeli geçiş süreciyle; Kazakistan ise kademeli ve dikkatli modernleşme stratejisiyle dikkat çekmektedir.

Veri analizi sürecinde, tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Dil politikalarının yasal, eğitimsel, medya ve teknolojik boyutları ayrı ayrı değerlendirilmiş ve ortak temalar ile farklılıklar ortaya konulmuştur. Araştırmanın sınırlılıkları arasında, saha çalışması yapılmamış olması ve sadece dokümanter analiz ile yetinilmesi yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1928'de gerçekleştirdiği alfabe devrimi, Türk dünyasında en radikal dil reformu olarak tarihe geçmiştir. Latin alfabesinin kabulü, sadece yazı sistemini değiştirmemiş, aynı zamanda eğitim, hukuk, medya ve günlük yaşamın tüm alanlarında köklü değişikliklere yol açmıştır (*Zürcher, 2004*). Bu reform, Kemalist modernleşme projesinin sembolik ifadesi olarak, toplumun Batı medeniyeti ile entegrasyonunu hedeflemiştir.

Dil reformunun etkileri çok yönlüdür. Okur-yazarlık oranının artması, eğitimin yaygınlaşması ve modern bilgiye erişimin kolaylaşması olumlu sonuçlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak, tarihsel metinlerle bağın zayıflaması ve klasik Osmanlı kültürüne erişimin zorlaşması eleştirilmektedir. 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu'nun dil sadeleştirme çalışmaları, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yerine Türkçe karşılıklar üretme çabası, tartışmalara neden olmakla birlikte, milli kimlik bilincini güçlendirmiştir.

Azerbaycan, 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra hızlı bir şekilde Latin alfabesine geçiş kararı almıştır (1991-1992). Bu karar, Sovyet döneminin Kiril alfabesinden kurtulma ve Türkiye ile kültürel yakınlaşma arzusunun bir yansımasıdır (*Suleymanova, 2005*). 2001 yılına kadar tamamlanan geçiş süreci, eğitim sisteminde, resmi kurumlarda ve medyada Latin alfabesinin kullanımını zorunlu kılmıştır.

Azerbaycan'ın dil politikası, milli kimlik inşasında belirleyici rol oynamıştır. Azerbaycan dilinin anayasal güvence altına alınması, devlet dilinin prestijini artırmış ve genç nesillerin milli bilinç kazanmasına katkı sağlamıştır. Ancak, yaşlı neslin okur-yazarlık problemi ve Rus dilinin hala etkin olması, politikanın tam anlamıyla başarıya ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Özbekistan, 1993'te Latin alfabesine geçiş kararı almış, ancak bu süreç daha uzun ve kademeli olarak gerçekleşmiştir. 2000'li yıllara kadar Kiril ve Latin alfabelerinin paralel kullanımı söz konusu olmuştur (*Fierman, 2006*). Bu çift alfabeli dönem, toplumsal uyumu kolaylaştırmış ancak aynı zamanda karışıklıklara da yol açmıştır.

Özbekistan'ın dil politikası, pragmatik bir yaklaşım sergilemektedir. Özbek dilinin geliştirilmesi ve korunması öncelikli hedef olarak belirlenirken, ekonomik ve diplomatik nedenlerle Rus ve İngilizce'nin de öğretimi desteklenmektedir. Bu çok dilli strateji, küreselleşen dünyada rekabet edebilirlik ve kültürel kimlik koruma arasında bir denge arayışını yansıtmaktadır.

Kazakistan, Türk dünyasının en dikkatli dil politikası uygulayan ülkesidir. Latin alfabesine geçiş kararı 2017'de alınmış ve 2025'e kadar tamamlanması planlanmıştır (*Nazarbayev, 2017*). Bu uzun geçiş süreci, toplumsal direnci minimize etmeyi ve ekonomik maliyetleri azaltmayı hedeflemektedir.

Kazakistan'ın "Üç Dil Politikası" (Kazakça, Rusça, İngilizce) uluslararası literatürde ilgi çeken bir model olarak değerlendirilmektedir (Smagulova, 2008). Bu politika, milli kimliğin korunması, bölgesel entegrasyonun sürdürülmesi ve küresel rekabet gücünün artırılması arasında denge kurmayı amaçlamaktadır. Kazak dilinin geliştirilmesine yapılan yatırımlar, medya ve eğitimdeki teşvikler ile birleştiğinde, uzun vadede başarılı sonuçlar vaat etmektedir.

Araştırma bulguları, Türk devletlerinin dil politikalarında ortak bir paydada buluştuğunu göstermektedir: Dil, milli kimliğin inşası ve modernleşme sürecinin temel taşıdır. Ancak, uygulama stratejileri tarihsel deneyimlere, siyasi koşullara ve toplumsal dinamiklere göre farklılaşmaktadır.

Türk dünyasının karşılaştığı temel zorluklar şunlardır: Küreselleşmenin homojenleştirici etkisine karşı kültürel özgünlüğün korunması, İngilizce'nin lingua franca olmasının yarattığı baskı, dijital çağda milli dillerin teknolojiye adaptasyonu ve genç nesillerin ana dillerine bağlılığının sağlanması. Bu zorlukların aşılması için koordineli ve uzun vadeli stratejiler gerekmektedir.

Öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Birinci öneri: Türk devletleri arasında dil politikaları konusunda düzenli istişare mekanizmaları kurulmalıdır. **TÜRKSOY** ve **Türk Konseyi** gibi organizasyonların bu alanda koordinasyon rolü güçlendirilmelidir.

İkinci öneri: Dijital teknolojiler, milli dillerin korunması ve geliştirilmesi için etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Yapay zeka, makine çevirisi ve dil eğitimi yazılımları Türk dillerinin erişilebilirliğini artıracaktır.

Üçüncü öneri: Eğitim sistemlerinde ana dil öğretimi öncelikli olmalı, ancak çok dilliliğin avantajları da göz ardı edilmemelidir. Dengeli bir dil eğitimi politikası, hem kültürel kimliği koruyacak hem de küresel rekabet gücünü artıracaktır.

Dördüncü öneri: Medya ve popüler kültür alanında milli dillerin kullanımı teşvik edilmelidir. Gençlere hitap eden içerikler üretilerek, ana dilin prestiji artırılabilir.

Beşinci öneri: Akademik araştırmalar ve bilimsel yayınlar için milli dillerin kullanımı desteklenmelidir. İngilizce'nin bilim dilindeki hegemonyası, milli dillerin gelişmesini engellememelidir.

Türk dünyasında kimlik ve modernleşme meselesi, dil politikası bağlamında kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin erken cumhuriyet dönemi deneyimi, Azerbaycan'ın hızlı dönüşümü, Özbekistan'ın kademeli geçişi ve Kazakistan'ın dikkatli stratejisi, farklı yollardan aynı hedefe ulaşma çabasını yansıtmaktadır: Modern, rekabetçi ve aynı zamanda kültürel kimliğine sahip Türk toplumları inşa etmek.

Dil politikası, sadece teknik bir planlama değil, aynı zamanda toplumsal vizyonun ifadesidir. Türk devletlerinin başarısı, dil reformlarını toplumsal mutabakayla gerçekleştirme, ekonomik maliyetleri yönetme ve küreselleşmenin yarattığı fırsatları değerlendirme kapasitelerine bağlıdır.

Gelecek perspektifinden bakıldığında, Türk dünyasının dil politikalarında işbirliğinin artması, ortak standartların geliştirilmesi ve dijital çağın imkanlarından yararlanılması, milli kimliklerin güçlenmesine ve Türk halklarının birbirine daha da yakınlaşmasına katkı sağlayacaktır. Modernleşme ve kimlik arasındaki denge, ancak bilinçli ve uzun vadeli dil politikalarıyla kurulabilir.

Kaynakça

1. Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. (Revised edition)
2. Fierman, W. (2006). Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan: Kazakh-Medium Instruction in Urban Schools. *The Russian Review*, 65(1), 98-116.
3. Fishman, J. A. (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
4. Landau, J. M. ve Kellner-Heinkele, B. (2001). *Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States*. London: Hurst & Company.
5. Lewis, G. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press.
6. Maurais, J. ve Morris, M. A. (Eds.). (2003). *Languages in a Globalising World*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Nazarbayev, N. (2017). *Bolashaqqa baǵdar: ruhani jańǵıru* [Looking to the Future: Modernization of Public Consciousness]. Official Presidential Website of Kazakhstan.
8. Pavlenko, A. (2008). Russian in Post-Soviet Countries. *Russian Linguistics*, 32(1), 59-80.
9. Smagulova, J. (2008). Language Policies of Kazakhization and Their Influence on Language Attitudes and Use. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11(3-4), 440-475.
10. Suleymanova, D. (2005). From Baku to Astana: Nation-Building in the Post-Soviet Turkic States. *Central Asian Survey*, 24(2), 179-192.
11. Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History* (3rd ed.). London: I.B. Tauris.